

تهیه طرح تحقیق برای یک تحقیق اجتماعی^(۱)

نویسنده: Therese L. Baker
مترجم: عباس اسلامی فارسانی
عضو هیات علمی دانشگاه امام حسین (ع)
گروه علوم اجتماعی

"طرح یک برنامه تحقیق"

چکیده

هنگامی که موضوع تحقیق^(۲)، فرمول بندی و آنچه که باید مورد مطالعه قرار گیرد، تعیین شد، باید وسایل عملی اجرای طرح تحقیق را مشخص کرد. این مرحله نوشتن برنامه تحقیق^(۳) است که در آن، تمام نقشه برای انجام طرح، باید بر اساس یک نظم منطقی مرتب شود تا مورد قضاوت و ارزیابی قرار گیرد. هدف از نوشتن طرح تحقیق برای عده‌ای از پژوهشگران، تلاش برای گرفتن مجوز تأمین هزینه‌های تحقیق است. خواه، هدف شما گرفتن چنین مجوزی باشد، یا نه، نوشتن یک طرح تحقیق مفید خواهد بود. من با استفاده از روشی همانند جولیان سایمون (۱۹۶۹)، یک سری از مراحل را، که برای تکمیل یک پروژه باید یکایک آنها را طی کرد، مشخص نموده‌ام. توضیح این مطلب که شما چگونه هر یک از این مراحل را برای رسیدن به هدفهای پروژه تحقیق انجام می‌دهید، برنامه یا طرح تحقیق را پدید می‌آورد.

"یازده مرحله یک طرح تحقیق"

گام اول - تعریف عنوان تحقیق

در برنامه پیشنهادی شما، عنوان تحقیق باید به طریقی ارائه شده باشد که بتوان آن را به روشنی در زمینه اجتماعی عام مربوط به آن قرار داد. اگر شما اعتیاد را بررسی می‌کنید باید سؤال تحقیق خود را در چهارچوبی تنظیم کنید که نشان دهد شما اطلاعات خوبی درباره مصرف مواد مخدر و زیانهای ناشی از آن دارید. اگر تأثیرات استفاده از کامپیوتر در مدارس ابتدایی را بررسی می‌کنید، باید اطلاعات اولیه‌ای درباره رواج و گسترش چنین وسایلی در مدارس و موارد استفاده آنها و... ارائه کنید. خلاصه، باید از اطلاعات عینی و شناخته شده برای معرفی عنوان تحقیق به گونه‌ای استفاده کرد که موضوع تحقیق از مجموعه چنین اطلاعاتی نشأت بگیرد.

گام دوم - مشخص کردن اطلاعات موجود در رابطه با موضوع تحقیق

عنوانهای یک تحقیق اجتماعی معمولاً "با موضوعات متفاوت و متعددی ارتباط دارند و محقق باید در انتخاب مناسبترین مطالب برای بررسی، دقت به خرج دهد. با توجه به اینکه هرکسی ممکن است به بیراهه برود، شما باید ضمن بررسی منابع در حوزه تحقیق خود، مفاد اصلی عنوان خویش را به عنوان راهنما به خاطر داشته باشید. همچنین انواع متفاوت منابع مربوط [به تحقیق] مثل تفسیر داده‌های کمی و مطالعاتی که از روشهای متفاوت استفاده کرده‌اند، نیز باید بررسی شوند.

در طرح تحقیق، شما باید به برجسته ترین اطلاعاتی که یافته‌اید و به وجود آورنده سؤالات مهمی به نظر می‌رسند، یا راه‌هایی را که برای انجام تحقیق پیشنهاد می‌کنند، استناد کنید. شما باید اینگونه اطلاعات را از منابع موجود استخراج کرده، آنها را بطور مختصر خلاصه کنید، به گونه‌ای که افراد ناآشنا با موضوع بتوانند هدف و اهمیت آنها را به سادگی دریابند. شما به منظور تسهیل در انجام این کار باید بخش مربوط به "پیشینه مطالب" را که عموماً در آغاز مقالات تحقیقی آمده است، مورد نظر قرار دهید. این بخش معمولاً بسیار خلاصه و فشرده است و نکات برجسته‌ای را از مطالعات متعدد اقتباس و آنها را به گونه‌ای خلاصه می‌کند که با موضوع تحقیق تناسب داشته باشد.

گام سوم - تدقیق مفاهیم و اندازه گیری آنها

دقت و صراحت مفهوم پردازی^(۴) در علوم اجتماعی اهمیت بسیاری داشته، به دست آوردن آن چندان ساده نیست. مفاهیمی مثل الکلیم، استقلال طلبی، جرائم جوانان و... ممکن است واژه‌هایی همانند هم به نظر برسند. به هر حال، معانی مشخصی که شما به این مفاهیم نسبت می‌دهید، باید تعریف شده باشند، سپس باید یک روش مناسب برای اندازه گیری مفاهیم مذکور بیابید و یا ایجاد کنید.

در پیشنهاد تحقیق، باید از مفهوم یا مفاهیم اصلی تعریفی روشن ارائه شود. اندازه گیری به عنوان یک مسأله عام باید به گونه‌ای مورد بحث قرار گیرد که مشخص کند مشکلات بالقوه در اندازه گیری مفاهیم، کاملاً مورد نظر قرار گرفته اند. این مورد دو مطلب مهم را در برمی‌گیرد: روایی^(۵)، به این معنی که آیا در اندازه گیری یک مفهوم، همان مضامینی که مورد نظر بوده، اندازه گیری شده و پایایی^(۶)، به این معنی که، در صورت تکرار اندازه گیری آیا نتایج آنقدر با ثبات هستند که بتوان به یافته‌ها اطمینان کرد.

گام چهارم - تعیین یک روش مناسب برای جمع آوری اطلاعات

در طرح تحقیق، شما باید توضیح دهید که چگونه اطلاعات [مورد نیاز] را جمع آوری خواهید کرد و کدامیک از منابع اطلاعاتی موجود را عملاً مورد استفاده قرار خواهید داد. راه‌های دسترسی به اطلاعات به لحاظ اهمیتی که دارند باید مورد بحث قرار گیرند. از اینها گذشته، شما باید بتوانید اطلاعات پیشنهاد شده را جمع آوری کنید. اگر در زمینه قابلیت اعتماد اطلاعات خواسته شده، مشکلاتی را پیش‌بینی می‌کنید، این مسائل را باید مورد بحث قرار داده، منابع اطلاعاتی جایگزین را مورد نظر قرار دهید. بسیاری از تحقیقات، یک نوع روش اصلی را مورد استفاده قرار می‌دهند (مثل پیمایش، تجربه،...) با این حال ممکن است به منظور وسعت بخشیدن به حوزه کار خود، بعضاً از سایر روشهای جمع آوری اطلاعات نیز استفاده کنند.

علاوه بر اینها شما باید مشخص کنید که چگونه اطلاعاتتان را تجزیه و تحلیل خواهید کرد. همچنین باید تصریح کنید که کدام متغیرها را با همدیگر مقایسه می‌کنید و ارتباط بین کدام متغیرها را مورد نظر دارید.

گام پنجم - تأملی بر هدف، ارزش و اخلاقیات تحقیق

وقتی عنوان، پیشینه، تدقیق مفاهیم و روشهای اصلی برای جمع‌آوری اطلاعات ارائه شد، زمان معرفی هدف، ارزش و توجه به اخلاق تحقیق فرا می‌رسد.

اگر بتوانید نشان دهید طرحتی که برای کارتان اندیشیده‌اید قابل ستایش و اجرا شدنی است، امیدواری نسبت به رسیدن به هدف در شما تقویت می‌شود. ارزش هر تحقیق نه تنها دریافته‌ها و نتایج آن نهفته است، بلکه اینکه چگونه به سایر تحقیقات در آن زمینه مطالبی اضافه کند و یا آنها را به مبارزه بطلبد نیز دارای اهمیت است.

مسائل اخلاقی عموماً در مرحله جمع‌آوری اطلاعات آشکار می‌شود؛ مثلاً در محرمانه نگه داشتن اطلاعات، کسب اجازه از کسانی که مورد بررسی قرار می‌گیرند، و خودداری از فریبکاری در نقش یک محقق. اگر اینگونه مسائل در تحقیق شما از اهمیت برخوردار باشند، باید از ابتدا برای آنها تصمیم مناسبی بگیرید. بعضی از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دانشجویان خود را وادار می‌کنند تا طرح پیشنهادی خود را با کمک یک کمیته بررسی مسائل انسانی بازنگری کنند.

گام ششم - عملیاتی کردن مفهوما و تعیین ابزارهای تحقیق

در اینجا اشاره به "پیچ و مهره‌های" تحقیق است. یک پیمایش به وسیله پرسشنامه یا فهرست سؤالات مصاحبه، عملیاتی می‌شود. در یک تحقیق تجربی، انگیزه اصلی عملیاتی کردن متغیر مستقل است. در تحقیقات میدانی^(۷)، این فرایند عملیاتی کردن به گونه‌ای کاملاً متفاوت نمایان می‌شود. در این مورد معمولاً باید به انتظار نشست تا اطلاعات میدانی^(۸) گردآوری شوند، سپس، محقق [از میان آنها] شواهدی را بیابد که معانی خاصی را ارائه کند. در این زمان برای توصیف و تبیین مشاهدات، مفهوم پردازی صورت می‌پذیرد. محقق برای اطمینان یافتن از صحت مفهوم پردازی خود باید مجدداً به میدان مراجعه کند تا ببیند آیا مفاهیم عملیاتی شده [توسط وی] مصداقهای دیگری هم دارند.

گاهی با استفاده از معرفهای متعدد، بهتر می‌توان مفاهیم را اندازه‌گیری کرد. معمولاً استفاده از چند معرف برای اندازه‌گیری یک مفهوم، می‌تواند تحقیق را غنی‌تر سازد.

استفاده از شاخصها^(۹) و طیفها^(۱۰) برای اندازه‌گیری مفاهیم پیچیده و مرکب، کمک افزونی

در این جهت است.

در یک پیمایش اینکه مفاهیم در پرسشنامه چگونه عملیاتی شده‌اند، نتیجه تحقیق را تعیین خواهد کرد. اگر مفاهیم به صورتی ضعیف عملیاتی شده باشند، بهترین نمونه ممکن و عالیترین روشهای آماری نخواهند توانست چیز مفیدی از اطلاعات حاصل کنند. در برنامه پیشنهادی تحقیق، روش عملی و عینی که مفاهیم از طریق آن عملیاتی خواهند شد، باید ارائه گردد. تحقیق پیمایشی معمولاً به یک برنامه پیشنهادی تحقیق پیوست شده است. بعلاوه سؤالات اساسی که مفاهیم اصلی را در یک تحقیق اندازه گیری می‌کنند، باید مورد بحث قرار گیرند و میزان کفایت آنها تعیین گردد.

گام هفتم - انتخاب نمونه ای از موارد برای مطالعه

فرایند تصمیم گیری در مورد اینکه چه چیز یا چه کسی را بررسی خواهید کرد، مبتنی بر مجموعه وسیعی از تفکرات در مورد ماهیت نمونه گیری است. به یاد داشته باشید که حتی اگر به مطالعه والدین خود، یا ساکنان بلوک مسکونی تان، یا فرزند همسایه تان پردازید، همه این موارد، عناصری از برخی انواع نمونه را نشان می‌دهند. بعضی تحقیقات درصددند که توانایی گسترش یافته‌هایشان را به [حوزه‌هایی] فراتر از [گروهی که] مطالعه کرده‌اند، داشته باشند. هرگاه از نمونه گیری احتمالی استفاده می‌کنید، می‌توانید نشان دهید که نمونه انتخابی شما نمایانگر تمام موارد احتمالی دیگری است که می‌توانست انتخاب شود.

طرحهای نمونه گیری ممکن است بسیار پیچیده یا کاملاً ساده باشند. وقتی که از قواعد احتمالات پیروی نکنید و صرفاً نمونه را از مواردی که فکر می‌کنید نیاز تحقیق شما را برآورده می‌کنند، انتخاب کنید، یک نمونه غیراحتمالی [در اختیار] دارید. برای بسیاری از تحقیقات چنین نمونه‌ای کفایت می‌کند و برای بعضی دیگر تنها روش نمونه گیری ممکن قلمداد می‌گردد.

طرح نمونه شما هر چه باشد، نیازمند این است که در طرح پیشنهادی به تفصیل مورد بحث قرار گیرد. [روش نمونه گیری شما] باید به اندازه‌ای واضح باشد که هرکسی بجز خودتان نیز بتواند با پیروی از طرح شما نمونه مشابهی را ایجاد کند.

گام هشتم - جمع آوری اطلاعات

روشهای متعددی برای جمع آوری اطلاعات وجود دارد. هر یک از گونه‌های جمع آوری

اطلاعات، ملاحظات خاص خود را دارند که قبل از شروع تحقیق باید [آنها را] کاملاً مورد نظر قرار داد. به همین دلیل است که انجام آزمون مقدماتی^(۱۱) ارزش زیادی دارد، چون به شما کمک می‌کند تا مشکلات بالقوه را، قبل از ورود آنها به تحقیق و ایجاد مسائل بزرگتر، شناسایی کنید و در نظر داشته باشید.

در طرح پیشنهادی، روشهای جمع‌آوری اطلاعات باید به دقت توضیح داده شوند. در یک [تحقیق] میدانی، این کار معمولاً خیلی مشکل بتواند صریح و دقیق باشد و شما ممکن است هنگام ورود به میدان، لزوم ایجاد تغییراتی را [در روش جمع‌آوری اطلاعات] احساس کنید. با این حال داشتن یک طرح مشخص که بتوان آن را تغییر داد، بهتر از داشتن افکاری مبهم است که نسبت به توانایی استفاده آنها نیز مشکوک باشید. در یک تحقیق تجربی، روش جمع‌آوری اطلاعات معمولاً به دقت توصیف شده است. این مسأله در مورد پیمایش نیز صادق است. در پیمایشهای پستی، به منظور افزایش نرخ برگشت [پرسشنامه‌ها] ترجیح می‌دهند که جمع‌آوری اطلاعات در چند مرحله صورت پذیرد. در صورتی که از اسناد و مدارک موجود استفاده می‌کنید، در این مرحله باید توضیح دهید که اطلاعات را چگونه به دست می‌آورید.

گام نهم - پردازش اطلاعات

وقتی داده‌ها جمع‌آوری شدند، باید آنها را به شکلی درآورد که بتوان آنها را تحلیل کرد. چنانچه داده‌ها کمی باشند، باید آنها را برای ارائه به کامپیوتر آماده کنید. اگر یادداشتهایی از تحقیق میدانی هستند، باید آنها را سازمان داده، عنوان بندی کنید.

در طرح پیشنهادی [روش پردازش داده‌ها] باید به روشنی توضیح داده شود. [همچنین] می‌توان توضیح داد که چه نوع امکانات کامپیوتری در اختیار محقق قرار دارد و، چه تلاشی برای افزایش دقت و صحت در استفاده و بکارگیری داده‌ها صورت خواهد پذیرفت. در حال حاضر پیشرفتهای متعدد تکنولوژیکی در زمینه جمع‌آوری اطلاعات بوقوع پیوسته که فرایند جمع‌آوری اطلاعات تا ورود اطلاعات [به کامپیوتر] را سرعت می‌بخشد. به عنوان نمونه می‌توان از روش CATI (مصاحبه تلفنی به کمک کامپیوتر) نام برد که در حال حاضر برای پیمایش تلفنی رایج شده است. [در این روش] مصاحبه‌گر از یک پایانه کامپیوتری تلفن می‌کند و پاسخ به سؤالات همزمان با دریافت آنها توسط مصاحبه‌گر، مستقیماً به کامپیوتر داده می‌شود.

گام دهم - تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات باید در زمان طراحی تحقیق، دقیقاً تعیین شده باشد. درست است که وقتی اطلاعات جمع آوری شوند، ممکن است تغییراتی در این طرح صورت پذیرد، در عین حال، داشتن یک خط مشی [مشخص] که بتوان آن را [متناسب با نیازهای بعدی] انطباق داد بهتر است، تا با انبوهی از اطلاعات روبرو شوید که هیچگونه طرح منظمی برای آنها ندارید. ابزارهای تحلیلی متعددی برای [تجزیه و تحلیل] داده‌های کمی وجود دارد.

در طرح تحقیق باید روشهای تحلیل [داده‌ها] مشخص شود. ممکن است گفته شود بعضی از روشهای تجزیه و تحلیل، بستگی به این دارند که روشهای قبلی آنها چه بوده است. در یک تحقیق میدانی، صرفاً طرحهای بسیار ابتدایی [برای تجزیه و تحلیل داده‌ها] را می‌توان [در طرح تحقیق] مشخص نمود.

گام یازدهم - ارائه نتایج

ممکن است اطلاعات لازم برای یک تحقیق کامل جمع آوری شده باشد، اما تا وقتی نتیجه و یافته‌های تحقیق نوشته نشده باشند، تحقیق کامل نخواهد بود. برای تحقیقاتی که روی آنها سرمایه گذاری شده، باید یک گزارش نهایی تدوین شود. بسیاری از تحقیقات اجتماعی منشأ مقالات، کتابها، فصلهایی از یک کتاب، یا مقالاتی برای ارائه در سمینارهای تخصصی هستند. [یافته‌های] یک تحقیق خاص را می‌توان به صورت‌های مختلف منتشر ساخت یا ارائه نمود.

بی نوشت :

- 1- Proposing a Research Plan , Baker,
L Therese, Doing social Research
- 2- Research Problem
- 3- Research Proposal or Research Plan
- 4- Conceptualization
- 5- Validity
- 6- Reliability
- 7- Field Studies
- 8- Field notes
- 9- Indexes
- 10- Scales
- 11- Pretesting

